

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» від 27.12.2001 № 1751. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-%D0%BF>.

5. Семигіна Т. В. Робота в громаді: практика й політика. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2004. 180 с.

6. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверєва та ін.; за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Науковий світ, 2003. 233 с.

7. Тесленко М. М. Соціальний захист вимушено переміщених осіб в Україні: стан та перспективи. Соціальна робота в Україні: теорія та практика. 2022. № 3. С. 15–24.

Галина Олійник,
*доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*
Тулай Роксолана,
*бакалавр освітньої програми «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна*

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

У статті розкрито сучасний стан системи соціальних послуг для людей літнього віку в Україні та окреслено основні тенденції її розвитку в умовах демографічного старіння, соціально-економічних змін і трансформації підходів до соціальної підтримки населення. Проаналізовано зміст соціальних послуг, що надаються особам літнього віку, визначено їх значення для забезпечення гідного рівня життя, підтримання соціальної активності, збереження автономності та попередження соціальної ізоляції. Особливу увагу зосереджено на проблемах доступності, якості, адресності та організаційного забезпечення соціального обслуговування цієї категорії населення.

Ключові слова: соціальні послуги, люди літнього віку, соціальне обслуговування, соціальний захист, догляд, територіальна громада.

Постановка проблеми. Соціальні послуги для людей літнього віку в сучасних умовах набувають особливого значення, оскільки йдеться не

лише про матеріальну чи побутову підтримку, а про забезпечення гідного способу життя, збереження соціальної включеності та підтримання максимально можливої самостійності людини. Старіння населення, посилення міграційних процесів, скорочення сімейного доглядового ресурсу та зростання потреб у тривалому догляді формують нові вимоги до системи соціального обслуговування. У таких умовах соціальні послуги повинні розглядатися як цілісна система підтримки, що поєднує побутову допомогу, консультування, соціальний супровід, догляд, посередництво, психологічну підтримку та заходи із запобігання ізоляції.

Особливістю сучасного підходу є те, що людина літнього віку вже не сприймається виключно як пасивний отримувач допомоги. У центрі уваги перебуває її право на повагу, безпеку, самовизначення та участь у суспільному житті. Саме тому соціальна робота з цією категорією населення ґрунтується на поєднанні правового, соціального, етичного й організаційного підходів, а форми допомоги мають враховувати стан здоров'я, рівень самообслуговування, сімейне оточення, житлові умови та ступінь соціальної вразливості [3, с. 102-112].

Мета статті: розкрити сучасний стан системи соціальних послуг для людей літнього віку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На практиці система соціальних послуг для людей літнього віку охоплює як базові, так і більш спеціалізовані напрями допомоги. До базових належать інформування, консультування, представництво інтересів, соціальна адаптація та натуральна допомога. До більш складних форм належать догляд вдома, денний догляд, підтримане проживання, паліативна підтримка, соціальний супровід осіб із частковою або стійкою втратою здатності до самообслуговування. Ефективність такої системи визначається не лише переліком послуг, а й реальним доступом до них, регулярністю надання, професійною підготовкою фахівців та здатністю громад вчасно виявляти потреби конкретної людини.

Однією з найбільш затребуваних форм підтримки є догляд вдома, оскільки саме ця форма дає змогу поєднати безпеку, звичне середовище проживання та індивідуалізований характер допомоги. Для більшості людей літнього віку збереження можливості жити у власному помешканні означає підтримання звичних соціальних зв'язків, психологічної рівноваги та відчуття контролю над власним життям. Дійсно, послуга догляду вдома розглядається як важливий інструмент переходу від застарілої моделі стаціонарного утримання до більш гнучкої та гуманної системи підтримки за місцем проживання [2, с. 13-19].

Водночас розвиток послуг для людей літнього віку неможливий без переосмислення ролі територіальної громади. Саме на місцевому рівні найкраще видно, хто потребує допомоги, які проблеми є першочерговими, де необхідне термінове втручання, а де доцільно посилити профілактичну роботу. Громада повинна не лише фінансувати окремі заходи, а й формувати систему раннього виявлення потреб, налагоджувати взаємодію між соціальними працівниками, медичними закладами, сімейними лікарями, волонтерськими ініціативами та родинами отримувачів послуг. Лише за такої моделі соціальна підтримка стає не формальною, а реально дієвою.

Важливою тенденцією останніх років є утвердження ідеї активного старіння. Її зміст полягає у тому, що людина літнього віку має розглядатися не лише крізь призму потреби в догляді, а як особистість із соціальним досвідом, потенціалом участі та правом на повноцінне життя. У цьому контексті соціальні служби мають орієнтуватися не тільки на компенсацію втрат, а й на підтримку активності, міжпоколінної взаємодії, дозвілля, комунікації, участі в житті громади та профілактику передчасної залежності від сторонньої допомоги [1, с. 30-37].

Складність функціонування системи соціальних послуг суттєво зросла в умовах воєнного стану. Люди літнього віку опинилися серед найбільш уразливих категорій населення через вимушене переміщення, втрату житла, обмеження доступу до медичних і соціальних сервісів, розрив родинних зв'язків та погіршення емоційного стану. За таких обставин соціальна робота вже не може обмежуватися стандартними процедурами, а повинна включати кризове реагування, екстрене консультування, організацію доставки необхідних речей, підтримку самотніх осіб і посилення міжсекторальної взаємодії на місцях [4, с. 51-56].

Ще однією проблемою залишається нерівномірність доступу до соціальних послуг залежно від місця проживання. У великих громад зазвичай існує ширший вибір послуг, краща кадрова база та більші організаційні можливості. Натомість у сільських місцевостях труднощі виникають через віддаленість населених пунктів, нестачу транспорту, обмежений кадровий потенціал і недостатню координацію між службами. Це означає, що формальна наявність послуги ще не гарантує її реальної доступності, а тому одним із ключових завдань стає розвиток мобільних форм роботи, наближення сервісів до отримувача та гнучке планування навантаження фахівців.

Упровадження реформи деінституціалізації в Україні виявило і низку системних викликів: недостатню готовність окремих громад до

розширення мережі послуг, кадровий дефіцит, нерівномірне фінансування, а також інерційність старих організаційних підходів. Тому результативність змін залежить не лише від проголошення нових принципів, а від створення реального механізму їх реалізації: від оцінювання потреб і соціального замовлення до контролю якості послуг та професійного супроводу працівників, які працюють із людьми літнього віку [5, с. 68-73]. Перспективним напрямом розвитку є посилення індивідуалізації соціальної допомоги. Для людини літнього віку важливе не просто формальне отримання послуги, а її відповідність реальним життєвим обставинам. Одній особі потрібна переважно побутова підтримка, іншій – психологічне супроводження, третій – постійний догляд, допомога в комунікації з установами чи організація безпечного простору вдома. Саме тому якісна соціальна робота повинна спиратися на попереднє оцінювання потреб, регулярний перегляд індивідуального плану допомоги та тісний контакт із самою людиною і її найближчим оточенням.

Висновок. Отже, сучасний стан системи соціальних послуг для осіб літнього віку в Україні характеризується трансформацією від переважно утримувальної моделі до більш гнучкої, адресно орієнтованої та людиноцентричної парадигми підтримки. Ключовими тенденціями розвитку цієї системи є розширення спектра послуг на рівні територіальних громад, інституціоналізація догляду за місцем проживання, імплементація підходів активного старіння, адаптація до викликів воєнного часу, а також зростання орієнтації на індивідуалізовані потреби отримувачів послуг. Перспективи подальшого розвитку зазначеної сфери значною мірою визначатимуться спроможністю державних інституцій та органів місцевого самоврядування забезпечити не лише нормативно-правове закріплення відповідних підходів, але й їх комплексну організаційну, кадрову та практичну реалізацію

Список використаних джерел

1. Бордіян Я. І., Столярик О. Ю., Танчак Я. А. Стратегія активного старіння: роль соціальних служб у системі інтегрованих соціальних послуг для осіб похилого віку. Публічне управління та соціальна робота. 2024. № 1. С. 30–37. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-1-5>
2. Горчинський Р. А., Лях Т. Л., Петрович В. С. Соціальна послуга догляду вдома як інструмент деінституалізації соціального обслуговування. Ввічливість. Humanitas. 2022. № 5. С. 13–19. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.2>
3. Кузнецов О. В., Співак Я. О., Співак Л. А. Правові основи та форми соціальної роботи з людьми похилого віку. Духовність особистості:

методологія, теорія і практика. 2023. № 1(105). С. 102–112. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-102-112>

4. Митькевич О. Соціальна робота з людьми похилого віку в умовах воєнного стану. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2024. Вип. 78. С. 51–56. DOI: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-78-51-56>

5. Николаєва В. І., Малярчук Н. Г. Упровадження реформи деінституціалізації соціального обслуговування людей літнього віку в Україні: виклики сьогодення. Ввічливість. Humanitas. 2024. № 1. С. 68–73. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.10>

Галина Олійник,
доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Наталія Фіголь,
доцент кафедри педагогіки, психології
і соціальної роботи
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка
м. Кременець, Україна

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ У СІМ'Ї

У статті розкрито сутність поняття «насильства». Здійснено аналіз проблеми насильства над дітьми у сім'ї як складного соціального явища. Виокремлено найбільш ефективні засоби профілактики. Досліджено, що соціальна робота з попередження насильства щодо дітей реалізується на трьох рівнях.

Ключові слова: соціальна робота, насильство над дітьми, сім'я, профілактика, соціальні послуги, соціальний супровід.

Постановка проблеми. Міжнародною спільнотою насильство розглядається як один із ключових факторів, що сприяє формуванню залежного становища особи, завдає суттєвої моральної шкоди суспільству